

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΣΑΧΙΝΗΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΓΓΚΟΥ Κ. ΤΑΣΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

Κύριε Πρόεδρε,
 κύριοι Συνάδελφοι,
 Κυρίες και Κύριοι,

Με συγκίνηση ανατρέχω στην πνευματική προσφορά του αείμνηστου συναδέλφου 'Απόστολου Σαχίνη.

'Ο 'Απόστολος Σαχίνης, πού γεννήθηκε στην 'Αθήνα στὰ 1918, καταγόταν ἀπὸ τὴ Σιάτιστα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Τὸ 1936 τέλειωσε τὸ κλασικὸ τμήμα τοῦ Βαρυβακείου Λυκείου. Στὰ 1941-42 πῆρε τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. 'Ακολούθησαν τὰ διδακτορικὰ πτυχία: Master of Arts (M.A.) τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου καὶ τὸ Doctor of Philosophy τοῦ ἴδιου Πανεπιστημίου. 'Εξελέγη καθηγητῆς κατ' ἀρχὰς στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων, στὴν Ἔδρα τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, καὶ ἀκολούθως σὲ ὅμοια Ἔδρα στὸ 'Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Οἱ φοιτητὲς καὶ τῶν δύο Πανεπιστημίων πού εἶχαν τὴν τύχη νὰ τὸν ἔχουν καθηγητὴ τους μὴθήκαν ἀπὸ τὴν ἐμπνευσμένη διδασκαλία του στὴ μαγεία τῆς Λογοτεχνίας, ὥστε ἀποτελοῦν τώρα ἀξιόλογα στελέχη τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης.

Πάνω στὴν ἀξιόλογη αὐτὴ ἐπιστημονικὴ ὑποδομὴ θὰ στηρίζει τὸ πάθος του γιὰ τὴ μελέτη τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ὑπῆρξα μάρτυς αὐτοῦ τοῦ πάθους του στὰ χρόνια τῆς Γερμανο-ιταλικῆς κατοχῆς στὴν 'Αθήνα, ὅπου γνωριστήκαμε, (ἐκεῖνος λίγα χρόνια νεότερός μου), ἐνῶ δημοσιεύαμε τὰ πρῶτα κείμενά μας. Χάρη στὴν ἐπιμέλειά του, ἡ ὁποία ὑπῆρξε τὸ κατεξοχὴν χαρακτηριστικὸ τοῦ 'Απόστολου Σαχίνη, ἐπαύξησε καὶ προήγαγε τὰ φυσικὰ πνευματικὰ προσόντα του, ἔτσι ὥστε νὰ κάνει γρήγορα αἰσθητὴ τὴν παρουσία του στοὺς κριτικούς τῆς γενεᾶς μου, γιὰ τὴν τόλμη του νὰ ἐκφράζει προσωπικὲς ἀπόψεις σὲ ἔργα συγχρόνων του, δυσαρεστώντας τους συχνὰ μὲ τίς καθόλου κολακευτικὲς του κρίσεις. Ἐπόμενο νὰ μὴν εἶναι ποτὲ εὐχάριστος ἓνας λογοτεχνικὸς κριτικὸς πού ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ «ταμποῦ» στὸν χῶρο τοῦ πνεύματος συνοδεύοντας μὲ ἐπικριτικὰ σχόλια ἔργα καθιερωμένων συγγραφέων καὶ ἐγκωμιάζοντας ἄλλα πού εἶχαν ὑποτιμηθεῖ.

Χρόνον μὲ τὸ χρόνο ἐπέτυχε νὰ ἐκφράζεται μὲ μιὰ καλαισθητὴ δημοτικὴ. Λάτρης τῆς σαφήνειας, διαμόρφωσε αἰσθητικὲς ἀπόψεις σύμφωνες μὲ τίς ἀρχὲς τοῦ κλασικισμοῦ, θεωρώντας παραπλανητικὰ τεχνάσματα τάσεις συγχρόνων του πού ἐπιζητοῦσαν νὰ ἐντυπωσιάσουν μὲ τοὺς νεωτερισμούς τους.

Ἄρχικα, τὸ κριτικὸ ἔργο τοῦ Ἀπόστολου Σαχίνη ἦταν διάσπαρτο ἀπὸ σημειώματα στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ Τύπο τῆς Ἀθήνας. Τὰ σημειώματα αὐτὰ τὰ χαρακτηριστίζει ὀξύνοια, κριτικὴ, ἐπιτυχημένη προσπάθεια νὰ ἀνορύξει μετὰλλευμα ἀπὸ κοιτάσματα κειμένων, ἔτσι ὥστε νὰ προβάλλει τὰ βαθύτερα διανοήματα ἐνὸς συγγραφέα.

Ἀργότερα τὰ κριτικὰ αὐτὰ σημειώματα θὰ τὰ συγεντρώσει στὰ ἀκόλουθα ἔργα: «Ἀναζητήσεις τῆς Μεσοπολεμικῆς Πεζογραφίας» (1945), «Ἡ Πεζογραφία τῆς Κατοχῆς» (1948), ὅπου ἀναφέρεται στὴν Πεζογραφία ἀπὸ τὰ 1920 ἕως τὰ 1944. «Ἡ Σύγχρονη Πεζογραφία μας» (1951), στὴν ὁποία περιλαμβάνονται οἱ ἀξιολογότεροι μυθιστοριογράφοι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ταξιδιωτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ ὅσοι ἐπιδόθηκαν στὸ μεταπολεμικὸ μυθιστόρημα. Στὸ ἔργο του «Πεζογράφοι τοῦ Καιροῦ μας», ἀποτιμῶνται —συχνὰ μὲ ἐντυπωσιακὲς προσωπικὲς ἐκτιμήσεις ἔργα τῶν Νίκου Καζαντζάκη, Μυριβήλη, Βενέζη, Τερζάκη, Θεοδοῦ, Πετσάλη, κ.ἄ.

Ἀκολουθεῖ ἡ κριτικὴ σύνθεση «Νέοι Πεζογράφοι», ὅπου ἀναλύεται καὶ ἀξιολογεῖται τὸ ἔργο τῶν Ἀγγελου Βλάχου, Δ. Χατζῆ, Β. Βασιλικοῦ, κ.ἄ. Ἀκούραστος καὶ μεθοδικὸς στὶς κριτικὲς ἐκτιμήσεις του, ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης δημοσιεύει στὰ 1979 τὸ ἔργο του «Μεσοπολεμικοὶ καὶ Μεταπολεμικοὶ Πεζογράφοι», ὅπου ἐξετάζονται Πεζογράφοι τῆς λεγόμενης γενιᾶς τοῦ τριάντα καθὼς καὶ ἄλλοι τοῦ Μεταπολέμου. Στὸ ἔργο του «Τὸ Νεοελληνικὸ Μυθιστόρημα, Ἱστορία καὶ Κριτικὴ» (1980) μελετᾷ τὴν ἐξέλιξη τοῦ νεοελληνικοῦ μυθιστορήματος ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα ἕως τὰ μέσα τοῦ 1930, ὑποδιαιρώντας το σὲ τρεῖς σταθμοὺς —τὸ ἱστορικὸ, τὸ ἠθογραφικὸ καὶ τὸ ἀστικὸ— ὅπου προβάλλονται, σὰν μιὰ ἐντυπωσιακὴ πινακοθήκη, οἱ συγγραφεῖς Στέφανος Ξένος, Σπύρος Ζαμπέλιος, Ἐμμ. Ροῦδης, Παῦλος Καλλιγᾶς, Ἀνδρέας Καρκαβίτσας, Κων. Θεοτόκης, Γρ. Ξενόπουλος, Παῦλος Νιρβάνας, Διονύσιος Κόκκινος κ.ἄ. Κάποια ἐποχὴ, ὅπου ἄρχισε στὸ ἐξωτερικὸ νὰ καλλιεργεῖται τὸ «nouveau roman», ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης, ἀναφερόμενος στοὺς δημιουργοὺς του, ἐκθέτει τὰ θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῶν συνθέσεών τους μὲ σαφὴ ἀρνητικὴ θέση πρὸς κάτω, ποὺ τὸ θεωροῦσε συρμό.

Στὰ 1973 ἐξέδωσε τὸ ἔργο του «Παλαιότεροι πεζογράφοι» ὅπου ἐξετάζεται συστηματικότερα τὸ πεζογραφικὸ μόνον ἔργο λογοτεχνῶν τοῦ 19ου αἰώνα —Ραγκαβῆ, Βικέλα, Βιζυηνοῦ καὶ Βλαχογιάννη— καὶ διατυπώνονται εὐστοχεῖς κρίσεις γι' αὐτούς. Ἀκαταπόνητος, ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης, δημοσιεύει στὰ 1981 τὸ ἔργο του «Ἡ πεζογραφία τοῦ Αἰσθητισμοῦ» συσχετίζοντας τὸ ἔργο τῶν Ἑλλήνων ἐκπροσώπων τῆς τάσεως αὐτῆς — Ν. Ἐπισκοπόπουλου, Περικλῆ Γιαννόπουλου, Παύλου Νιρβάνου, Σπύρου Πασαγιάννη, Νίκου Καζαντζάκη, Κ. Χρηστομάνου, Πλά-

τωνος Ροδοκανάκη—, με τὰ ἔργα ξένων — Θεόδωρου Γκωτιέ, Ἔντουαρ Πόε, Κάρολου Μπωντλαίρ, πού τὰ χαρακτήριζε μιὰ τάση υπέρβασης τῆς ρεαλιστικῆς ἀπεικόνισης τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς τους, ἡ ὠραιολογία καί ἡ ἐξιδανίκευση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης, βγαίνοντας ἀπό τὰ συνήθη ὄρια τοῦ συστηματικοῦ κριτικοῦ τῆς πεζογραφίας ἰδιαίτερα, δημοσίευσε στὰ 1980 τὸ ἔργο «Γύρω στὸ Κρητικὸ Θέατρο», ὅπου ἐπικρίνει τὶς θέσεις δύο σοβαρότατων μελετητῶν του, τοῦ Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ καὶ τοῦ Λίνου Πολίτη. Καὶ οἱ δύο τοῦ ἀντεπετέθησαν δικαιώνοντας τὶς ἀπόψεις τους γι' αὐτό. Στὰ 1964 ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης ἐκδίδει τὸ ἔργο «Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τῆς Πανδώρας καὶ τῶν παλιῶν περιοδικῶν», ὅπου προσφέρει πλούσιο καὶ ἐνδιαφέρον ὕλικὸ σχετικὸ μὲ τὴν συμβολὴ τους στὴν ἐν γένει προαγωγὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς τους. Σὲ λιγοσέλιδες μελέτες ἀσχολεῖται μὲ τὸν Νικόλαο Δραγούμη ὡς λογοτεχνικὸ κριτικὸ καὶ μὲ τὸ «Διηγηματογραφικὸ ἔργο τοῦ Βιζυηνοῦ».

Μὲ τὴν ἐκλογή του ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης αἰσθάνθηκε ἔντονα τὴν ἀνάγκη νὰ προβάλει μὲ τὴ σειρὰ τῶν τόμων «Τετράδια Κριτικῆς» τὸ ἔργο Ἑλλήνων καὶ ξένων λογοτεχνῶν, κάτι πού τὸ πίστευε ὡς προσφορὰ παιδείας ἀπὸ τὰ μαθητικά του ἀκόμα χρόνια. Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ὅτι: «Τὰ Τετράδια Κριτικῆς» εἶναι ἓνα εἶδος ἡμερολογίου τῶν διαβασμάτων μου: ἐντυπώσεις, παρατηρήσεις, κρίσεις, χαρακτηρισμοί, γιὰ κείμενα καὶ συγγραφεῖς. Ἀναφέρονται τόσο σὲ νεοέλληνες ὅσο καὶ σὲ ξένους λογοτέχνες καὶ μοῦ ἔδωσαν, ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη καὶ εἰδικὴ ἀφορμὴ, τὴ δυνατότητα νὰ ἐκφράσω τὶς γενικότερες ἀντιλήψεις καὶ ἀπόψεις μου πάνω στὸ φαινόμενο τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας». Μὲ τὴν ὁμολογία αὐτὴ τοῦ Ἀπόστολου Σαχίνη, «Τὰ Τετράδια Κριτικῆς» παύουν νὰ εἶναι μιὰ ἀπλή ἐνημερωτικὴ βιβλιοκρισία καὶ ἀποκοτῶν τὸ αἰσθητικὸ κύρος μιᾶς υπεύθυνης κριτικῆς προσφορᾶς στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Εἶχα τὴν εὐκαιρία ἀπὸ τοῦτο τὸ βῆμα νὰ τὴν χαιρετίσω ὡς μιὰ ἐντιμὴ πράξι, πού εἶχε ἔρθει στὴν ὥρα της, γιὰ τὴν εἶχαμε μεγάλη ἀνάγκη. Ἡ γλυκερὴ κριτικὴ τῶν φιλοσοφημάτων ἀπὸ τὴ μία, ἡ ἀνεύθυνη, ἀκόμη, παρουσίαση ἀπὸ τὸν Τύπο μὲ ὑπόκρουση ἐγκωμίων, ἔργων συχνὰ τῆς παραλογοτεχνίας ἀπὸ τὴν ἄλλη· τέλος, ἡ ἀπὸ καθέδρας ἀποφλοίωση τοῦ ἔργου —γιὰ νὰ προσδιοριστοῦν τάχα τὰ συστατικά του— παραπλανοῦν τὴν κοινὴ γνώμη σὲ βαθμὸ νὰ προκαλοῦν σύγχυση ἀνάμεσα στὶς παραχαραγμένες καὶ τὶς γνήσιες ἀξίες, τὶς μόνες ἱκανὲς νὰ συντελέσουν στὴν ἐξέλιξη μιᾶς λογοτεχνίας καὶ νὰ πλουτίσουν τὴν παράδοσή της.

Τὰ «Τετράδια Κριτικῆς» ἀναφέρονται σὲ μυθιστορήματα, ποιήματα, δοκίμια, διηγήματα, βιογραφίες, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις. Ἀνάλογη μὲ τὸν ἐρεθισμὸ πού

είχαν προκαλέσει στον κριτικό, ή με τὸ πνευματικὸ ἐκτόπισμα τοῦ συγγραφέα τους, εἶναι συνήθως καὶ ἡ ἔκτασή τους. Ἄλλοτε μία σύντομη κριτικὴ ἀποτίμηση, ἄλλοτε ἓνα κατατοπιστικὸ κριτικὸ κείμενο, ἀκόμη καὶ ἓνα πλατὺ δοκίμιο — πραγματικὸ μάθημα γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο, τὴν ἐποχὴ καὶ τὸ δημιουργό του. Ὁ συγγραφέας τῶν «Τετραδίων Κριτικῆς» προσδέχεται μὲ στοργὴ τὸ ἔργο τῆς λογοτεχνίας, ζέροντας πόσος πόνος καὶ πόσος κόπος χρειάστηκε γιὰ τὴν κυοφορία του. Αὐτὸς ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ δημιούργημα εἶναι διάχυτος σὲ ὅλο του τὸ ἔργο. Ὡστόσο, ἔχει τὴν ψυχραιμία νὰ μὴ θαμπώνεται, ὅταν ὑψώνει τὸ βλέμμα σὲ ἓναν Γκαϊτε, ἓναν Φλωμπέρ, ἓναν Μπαλζάκ, ἓναν Ἑλλιοτ, κ.ἄ., γιὰ νὰ ἐπισημάνει ἀτέλειες στὰ ἔργα τους, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ διστάζει, ὅταν τὸ κατεβάζει σὲ ἐλάσσονες, γιὰ νὰ κάνει τὸ ἐγκώμιό της.

Εἶναι φυσικὸ, κυρίες καὶ κύριοι, ὁ κριτικὸς νὰ κινεῖται —ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ δημιουργὸς— στὸν πνευματικὸ χῶρο μὲ προτιμήσεις, πού εἶναι καταστάλαγμα ἀπὸ μελέτες, ἀπὸ ἐπιδράσεις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, καθὼς καὶ ἀπὸ ροπὲς τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Ἔτσι ταυτόχρονα μὲ τὸ ἔργο τῆς κριτικῆς του, νὰ προβάλλει καὶ τὴν ἠθικο-πνευματικὴ αὐτοπροσωπογραφία του.

Θὰ τολμοῦσα, λοιπόν, νὰ ἰσχυριστῶ, πὼς ὁ κριτικὸς Ἀπόστολος Σαχίνης, ἀπὸ τὰ κριτήριά του, αὐτοαποκαλύπτεται ἐραστής τοῦ μέτρου, τῆς σαφήνειας, τῆς ἄρτιας σύνθεσης, τῆς ἀνεπιτήδευτης γραφῆς, τῆς λιτῆς περιγραφῆς, τῆς δράσης, ὡς στοιχείου πολιτιστικοῦ, ἀκόμη, τοῦ ψυχικὰ ὑγιοῦς, τοῦ καταξιωμένου ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ κρίση — χαρακτηριστικὰ τοῦ κλασικοῦ ιδεώδους σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὸ ρομαντικὸ.

Τὰ ξενόγλωσσα ὑπερτεροῦν σὲ ἀριθμὸ ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ προτίμηση αὐτὴ ὀφείλεται στὴν πρόθεση τοῦ κριτικοῦ νὰ κατατοπίσει τὸν ἀναγνώστη (πιθανότατα τὸν σπουδαστὴ) γύρω ἀπὸ ἔργα τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας πού σημείωσαν λίγο-πολὺ σταθμὸ στὴν ἐξέλιξή της ἢ ἐκφράσανε χαρακτηριστικὲς τάσεις μιᾶς ἐποχῆς ἢ —ἔστω— συρμούς της. Τέλος, θὰ ἴλεγα γιὰ νὰ τὰ ἐπιλέξει ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν διαβασμάτων του, θὰ ὑπάκουσε, λίγο ἢ πολὺ, στὶς θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς ἀντιδράσεις πού τοῦ εἶχαν προκαλέσει, ἀφοῦ μέσα ἀπὸ αὐτὰ συνειδητοποίησε τὸν ψυχοπνευματικὸ κόσμο του.

Ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης εἰσάγει μεθοδικὰ τὸν ἀναγνώστη στὸ ἔργο πού κρίνει: μὲ σύντομες ἀλλὰ πυκνὲς πινελιές, ἀπεικονίζει τὸ κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ περιβάλλον ὅπου ἔχει δημιουργηθεῖ. Ἀκολουθεῖ μία κατατοπιστικὴ περίληψή του, στὴ συνέχεια ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου του καὶ τέλος, ἀφοῦ ἀναφερθεῖ σὲ γινῶμες τρίτων γι' αὐτὸ —τις υἰοθετῆσει ἢ τις ἀπορρίψει— καταλήγει σὲ μίαν ἀπερίφραστη (θαρραλέα θὰ ἴλεγα, πολλὲς φορές, ὅταν πρόκειται γιὰ ἔργα «ταμπού») αἰσθητικὴ

ἀποτίμησή τους. Ὡς λάτρης τοῦ κλασικοῦ μέτρου, εἶναι ἐπόμενο νὰ ὑπακούει στοὺς κανόνες του. Ἔτσι ἡ σαφήνεια στὴν ἔκφραση καὶ ἡ λιτότητα στὴ γραφή εἶναι τὰ χαρακτηριστικά του. Ὁ λόγος του, λεῖος καὶ εὐρυθμος, γοητεύει — χάρισμα σπάνιο σήμερα, ἀκόμη καὶ σὲ δημιουργήματα τῆς μυθοπλαστικῆς φαντασίας.

Ἄλλα, ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ περιλαμβάνονται στὰ «Τετράδια Κριτικῆς», μοιάζουν μὲ προσωπογραφίες. Ἄλλα μὲ σκιαγραφίες μιᾶς θεαματικῆς πινακοθήκης. Ὁ κριτικός μας δίνει τίς ἀναγκαῖες γι' αὐτὰ πληροφορίες καθὼς κάνει τὴν ἀξιολόγησή τους — ἀξιολόγηση πού, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν τὴ συμεριζόμαστε, δὲν παύομε ὅμως νὰ παραδεχόμαστε ὅτι θεμελιώνεται σὲ βασικὲς αἰσθητικὲς ἀρχές. Κάποτε-κάποτε, μπορεῖ νὰ χάνει τὴν ψυχραιμία του, νὰ μεταμορφώνεται σὲ ἐπιθετικὸ ἐπικριτῆ, ὅταν ἀπὸ τὸ κρινόμενο ἔργο ἀνατρέπονται εἰδωλά του ἢ ἐπιχειρεῖται μιὰ ἀβασάνιστη ἀρνηση ἀρχῶν καὶ ἀξιών του.

Παραθέτω μερικὰ ἀποσπάσματα, ἀπὸ κρίσεις του, ἔτσι, ὥστε νὰ σχηματίσετε ἄμεσα γνώμη γιὰ τὴν εὐστοχία τῆς κριτικῆς ματιᾶς του καὶ γιὰ τὴν ἔκφρασή της. Κρίνοντας τὸ μυθιστόρημα τοῦ Φλωμπέρ «Αἰσθηματικὴ Ἀγωγή» θὰ πεῖ γιὰ τὸ δημιουργό του: «... Δὲν εἶχε οὔτε τὸ κοινωνικὸ πλάτος τοῦ Μπαλζάκ, οὔτε τὸ ψυχολογικὸ βάθος τοῦ Σταντάλ. Γι' αὐτὸ ἀποτυχαίνει στὴ διαγραφή τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ψυχολογικοῦ πίνακα, τοῦ περιβάλλοντος, τῶν ἠθῶν, καὶ τῶν γεγονότων τῆς περιόδου 1840-1858 καὶ στὴν ἀπεικόνιση τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων, συναισθημάτων καὶ παθῶν». Γιὰ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ντέβιν Λῶρενς «Ὁ ἐραστὴς τῆς λαίδης Τσάτερλυ», ποὺ εἶχε ξεσηκώσει θύελλα ἀπὸ διαμαρτυρίες τῶν πουριτανῶν τῆς Ἀγγλίας, μὲ τίς τολμηρὲς ἐρωτικὲς σκηνές του, ὥστε νὰ ἀπαγορευτεῖ ἡ κυκλοφορία του ἀπὸ τὸ 1928 ὡς τὸ 1960, θὰ ἀποφανθεῖ: «Οἱ τρεῖς βασικὲς πεποιθήσεις τοῦ Λῶρενς παρουσιάζονται μυθιστορηματικὰ στὸν «Ἐραστὴ τῆς λαίδης Τσάτερλυ», πρώτη: ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ φύση καὶ τὴ φυσικὴ ζωή, δεύτερη: ἡ πίστη του στὴν πλήρη σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἔνωση τοῦ ἄντρα μὲ τὴ γυναίκα, τρίτη: τὸ μῖσος του γιὰ τὸν κόσμον τοῦ χρέματος, τῆς μηχανῆς, τῆς βιομηχανίας».

Γιὰ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Μπαλζάκ «Ἐξαδέλφη Μπέττυ» θὰ τονίσει: «Παρατηρεῖ τὴν κοινωνία, ὅχι τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. (...). Τὰ πρόσωπά του διαγράφονται μονογραμμικὰ μὲ μονοχρωμίες ἔτσι, οἱ συγκρίσεις ἀνάμεσά τους εἶναι ἀπόλυτες καὶ ἀπότομες». Ἡ παρατήρησή του γιὰ τὴν «Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος» τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου, στὴ δίτομη ἀρχικὴ ἔκδοσή της, εἶναι πολὺ εὐστοχη: «Ἡ ιδιότητά τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου ὡς ποιητῆ καὶ καλλιτέχνη δικαιολογεῖ καὶ ἐπιτρέπει τὸν ὑπερθετικὸ τόνον, μὲ τὸν ὅποῖο εἶναι γραμμένη ὅλη «Ἡ Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος». Καὶ ἴσως ὁ τόνος αὐτὸς νὰ ἦταν ὁ μόνος σωστὸς γιὰ νὰ

γραφρεῖ ἓνα βιβλίον τέτοιου εἴδους. Αὐτὴ ἡ γενικότερη ἐπαινετικὴ καὶ ἀνεκτικὴ στάση τοῦ συγγραφέα καὶ αὐτὸς ὁ ἐνθουσιασμός ποῦ ἀντικρύζει τὰ πάντα μὲ ἐπιείκεια, κάνουν τὴν «Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος» τὸ βιβλίον ἐνὸς καλλιτέχνη καὶ ὄχι ἐνὸς ψυχροῦ καὶ δῆθεν ἐνὸς ἀντικειμενικοῦ σχολιαστῆ». Γιὰ τὸ φημισμένο μυθιστόρημα τοῦ Μπόρις Πάστερνακ «Δόκτωρ Ζιβάγκο», ποῦ εἶχε τιμηθεῖ μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας, ἀλλὰ εἶχε ἀπαγορευθεῖ στὸ συγγραφέα τοῦ ἀπὸ τὶς Σοβιετικὲς Ἀρχὲς νὰ ταξιδέψῃ στὴ Στοκχόλμη καὶ νὰ τὸ παραλάβῃ, θὰ τονίσει: «Ὁ Πάστερνακ δὲν εἶναι προικισμένος μὲ τὴν πλαστικὴ δύναμη ποῦ θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ διαγράψῃ σφαιρικὰ τοὺς χαρακτῆρες (...). Βρίσκεται στὶς καλύτερες στιγμὲς του, ὅταν ἔχει νὰ κάνει μὲ ψυχικὲς καὶ συναισθηματικὲς καταστάσεις καὶ μὲ τὴν ἐρμηνεία ἢ τὴν ἀνάλυσή τους».

Γιὰ τὴν ποιητικὴ σύνθεση «Ἐρημὴ Χώρα» τοῦ Ἑλλιοτ, ποῦ εἶχε εἰσαγάγει καὶ νομιμοποιήσῃ αἰσθητικὰ κατὰ κάποιον τρόπο, μιὰ νεότροπη γραφή, θὰ παρατηρήσει: «Ὁ,τι βασικὰ δυσκολεύει τὸν κοινὸ ἀλλὰ καὶ ἀκόμη καὶ τὸν μυημένο ἀναγνώστη στὴν ποίηση τοῦ Ἑλλιοτ, εἶναι ἡ χρησιμοποίησις συμβόλων καὶ μύθων ἀγνώστων καὶ ξένων πρὸς αὐτούς». Γιὰ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Γκαῖτε «Βέρθερος» ποῦ εἶχε ταράξῃ τὸν συναισθηματικὸν κόσμον τῶν ἀναγνωστῶν στὴν ἐποχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ Ρομαντισμοῦ, θὰ ὑπογραμμίσῃ: «Ἐχομε καὶ ἐδῶ τὴν τυπικὴ περίπτωσις ἀνέφικτου καὶ ἀνεκπλήρωτου ἐρωτικοῦ δεσμοῦ, μόνιμο γνῶρισμα τῶν ρομαντικῶν ἀφηγημάτων τοῦ τέλους τοῦ 17ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνα, μὲ ὅλες τὶς ἐκφραστικὲς ὑπερβολὰς, ποῦ ἐντείνουν τὸ συναισθηματικὸν τῆς ψυχικῆς μοναξιᾶς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ποῦ δημιουργοῦν στὸν σημερινὸ ἀναγνώστη τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ψεύτικου καὶ τοῦ ἐπιτηδευμένου». Γιὰ τὸ σύντομον μυθιστόρημα τοῦ Χρήστου Λεβάντα «Πορεία κόντρα στὸν τυφῶνα», ἐνθουσιασμένος, θὰ τονίσει: «Χαιρόμαστε τὴν καθαρὴ ἀφήγησιν, τὴ δύναμιν τῆς περιγραφῆς, τὴ δραματικότητά τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἱστορίας, τὴ ζωντάνια τῆς Δημοτικῆς Γλώσσας. Ὑπάρχει ἐδῶ ἡ πίστις στὸν ἄνθρωπον καὶ στὴν ἀνθρώπινον ἀλληλεγγύην».

Μὲ ἀφορμὴ τὸ μυθιστόρημα τῆς Γαλάτειας Σαράντη «Ρωγμὲς» θὰ παρατηρήσει: «Μὲ τὴν ὑποδειγματικὴν, ἐπιμελημένην καὶ μουσικὴν γραφὴν τῆς καὶ μὲ τὸν προσωπικὸν προβληματισμὸν τῆς (...) ἔδωκε ἓνα στοχαστικὸν μυθιστόρημα ὅπου ἀνακινοῦνται καίρια θέματα τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς κοινωνίας χωρὶς ὥστόσο νὰ παραγνωρίζονται καὶ τὰ αἰτήματα ἢ τὰ δικαιώματα τῆς ποίησης».

Φωτεινὸν μετέωρον, ποῦ γονιμοποίησε τὴν ἐξέλιξιν καὶ πρόοδον τῆς λογοτεχνίας μας, ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης θεωροῦσε πάντα τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ. Πίστευε πὼς τὸ ἔργον τοῦ ἀποτέλεσε τὴν σπονδυλικὴν στήλην ποῦ κρατοῦσε ἀκαμπτὸν τὸ ἀνάστημα τῆς

Λογοτεχνίας μας ώστε νὰ μὴν ὑποπέσει σὲ ἐποχὲς παρακμῆς. Γιὰ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ εἶχε συχνὰ τὴν εὐκαιρία νὰ γράψει μελετήματα μὲ ἐγκωμιαστικά σχόλια σὲ ἔργα του καὶ νὰ ἀναλύσει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας τὴν ἐπική του σύνθεση «Ἡ φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ» κἀνοντας εὐστοχες παρατηρήσεις στὸ κείμενό της.

Ὁ Ἀπόστολος Σαχίνης μετέβη ἀπ' τὴ Λογοτεχνία στὴν Κριτική της. Ὅχι ὡς ἐπιστῆμων κἀνοντας συσχετίσεις φιλολογικῆς ὕψης, ἀλλὰ ὡς καλλιτέχνης μὲ τὶς αἰσθητικὰς ἀποτιμήσεις του. Γιὰ μέθοδο αὐτῆς τῆς ἀποτίμησης συνήθιζε — ἀντίθετα ἀπ' τὸν μεγάλο Γάλλο κριτικὸ τοῦ περασμένου αἰῶνα Σαιντ Μπερ — νὰ ἀποχωρίζει τὴ ζωὴ τοῦ δημιουργοῦ ἀπὸ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἐπίσης μεγάλο κριτικὸ τοῦ αἰῶνα μας καθηγητὴ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Γενεύης, Ἀλβέρτο Τιμπωντέ, ποὺ ἐπινόησε τὶς γενεὲς ἀπὸ τὸ κοινὸ πνεῦμα ποὺ χαρακτήριζε τὶς ἐμπνεύσεις τους. Θὰ ὑποστήριζα, πὼς ἀκολουθοῦσε τὴ μέθοδο τῶν 3 ἐνοτήτων — τῆς φυλῆς, τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς— τοῦ Γάλλου φιλοσόφου καὶ αἰσθητικοῦ Αὐγούστου Ταίν.

Κυρίες καὶ κύριοι,

Προσπαθώντας νὰ κάνω μία σκιαγραφία τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Ἀπόστολου Σαχίνη εἶχα παρατηρήσει πὼς θεωροῦσε τὴ Λογοτεχνία ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ μέσα προσφορᾶς παιδείας — δηλαδὴ ψυχικοῦ ἐξευγενισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐμπόμενο, λοιπόν, ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ δημιουργοῦ νὰ προσδοκᾷ — πέρα ἀπ' τὴν αἰσθητικὴ του ὀλοκλήρωση— τὴν ἠθικὴ καταξίωσή του. Ἔτσι, ὅ,τι συντελεῖ θετικὰ σ' αὐτὸν τὸν σκοπὸ τὸ θεωρεῖ στοιχεῖο εὐεργετικό: νὰ ἐξάιρει, δηλ. τὶς δυνάμεις ἐκεῖνες, ποὺ τιθασεύουν μέσα στὸν ἄνθρωπο τὶς ζώδεις παρορμήσεις του, νὰ τὸν κάνει ἱκανὸ νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ αἰσθάνεται τὸ ὠραῖο, νὰ τοῦ ἐμπνέει τὸ αἶσθημα τῆς ἀξιοπρέπειας, νὰ τοῦ καλλιεργεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἀνθρωπιᾶς, νὰ τοῦ τονίξει ὅτι ἀποτελεῖ ὑπεύθυνο ἄτομο μιᾶς κοινωνίας ποὺ τείνει στὴν φιλαλληλία, στὴν εἰρηνικὴ συμβίωση, στὴν παγκόσμια πρόοδο. Μὲ ἕνα λόγο νὰ διαπλάθει χαρακτήρες, ἔτσι ὥστε νὰ πλησιάζουν αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες ἀνθρώπινο ὑπόδειγμα, ποὺ εἶχε ἐξυμνήσει ὁ Μένανδρος μὲ τὸν μνημειώδη στίχο του:

«Ὡς χαρίεν ἐστ' ἄνθρωπος,
ὅταν ἄνθρωπος ᾖ»